

ТДАТУ

**Таврійський державний
агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного**

**НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА**

НОБЕЛІВСЬКА ПРЕМІЯ: ПЛЕЯДА ГЕНІЇВ ЛЮДСТВА

тематична бесіда

**Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного**

Наукова бібліотека

**Нобелівська премія:
плеяда геніїв людства**

тематична бесіда з мультимедійним супроводом

Запоріжжя – 2025

У світі існує багато різних премій: Медаль Коплі Лондонського королівського товариства за фізичні та біологічні відкриття, Премія Бальцана за визначні досягнення у гуманітарних чи природничих науках, культурі та боротьбі за мир, Абелівська премія для математиків, Премія Тюринга для інформатиків та багато інших не менш вартісних наукових нагород.

Але є найпрестижніша міжнародна премія, яку вважають премією Геніїв - Нобелівська премія — міжнародна нагорода, яку щорічно вручають за видатні досягнення у науці, літературі та внесок у зміцнення миру.

Її престиж визначається суворим відбором кандидатів, об'єктивністю оцінки робіт і значним впливом на розвиток цивілізації. Лауреати премії — це вчені, письменники, політичні діячі та організації, які внесли вагомий внесок у прогрес людства. Її історія тісно пов'язана з життям та спадщиною однієї людини — Альфреда Нобеля. Хто ж такий Нобель та де беруться кошти на її щорічне преміювання?

АЛЬФРЕД НОБЕЛЬ - ЗАСНОВНИК ПРЕМІЇ

Альфред Нобель

Шведський хімік, винахідник, підприємець і благодійник.

Народився 21 жовтня 1833 року у Стокгольмі в родині винахідника Еммануїла Нобеля.

Освіта: домашнє навчання у найкращих вчителів; знав 5 мов; захоплювався хімією та поезією.

Дитинство і юність:

1842 р. сім'я переїхала до Санкт-Петербурга, де батько працював над торпедами та мінами.

Через хворобу не відвідував школу, звик до самотності, але багато читав.

Брав уроки у відомого хіміка Миколи Зініна.

Подорожі та навчання:

1849–1851 рр. подорожував Європою та США, працював у лабораторіях, знайомився з видатними винахідниками.

Познайомився з Асканіо Соберо, відкривачем нітрогліцерину.

Альфред Бернард Нобель — шведський хімік, винахідник, підприємець і благодійник.

Він народився 21 жовтня 1833 року в Стокгольмі (Швеція) в родині винахідника-інженера. Він був третім сином, всього в сім'ї було восьмеро дітей, але вижили, крім Альфреда, лише Роберт, Людвіг і Еміль.

І відкриття, і люди мають свої долі. Деякі з самого початку стають улюбленцями долі, а інші заходять у світ непомітно і залишаються в тіні довгий час. І підтвердженням цього є життя засновника величезної промислової імперії, доктора філософії, академіка, засновника нагороди, увічнення в людській пам'яті Альфреда Нобеля.

Облік Нобеля сплетений з суперечностей. Швед, який

майже ніколи не жив у Швеції; інженер, який не навчався в школі; Академік, який не публікував наукові твори; Мрійник з розумінням і розсудливістю природженого бізнесмена; Глава світового занепокоєння, який віддав всі свої статки людству.

Ранньою осінню 1842 року сім'я переїхала в Санкт-Петербург, де батько Альфреда - Еммануїл почав роботу з розробки торпед і мін, що дозволили йому стати достатньо заможним.

Альфред отримав чудову домашню освіту у найкращих вчителів.. Позбавлений через хворобу можливості ходити до школи та грати з однолітками, він звик до самотності, яка стала його долею. Однак слабке здоров'я не заважало йому навчатися з неймовірною наполегливістю. Він читав усе, що потрапило в очі, і в невтомній здатності не знав собі рівних.

Альфред займався хімією з особливою пристрасстю - можливо, тому, що він брав уроки від самого Зініна, відомого вченого, який згодом став членом російських та багатьох іноземних академій. До сімнадцяти років Альфред міг розмовляти п'ятьма мовами: шведською, російською, англійською, французькою та німецькою. Альфред любив літературу, займався поезією всерйоз і заявив, що хоче стати письменником, але зустрів стійку протидію з боку батька.

У 1849 році, після семи років перебування сім'ї Нобелів в Петербурзі, батько за рекомендацією російського хіміка Миколи Зініна відправив сина на навчання до Європи та Америки. Навесні наступного року шістнадцятирічний Альфред Нобель виїхав з Петербургу. Він відвідав Данію, Німеччину, Італію, Францію і потім Америку. Він зустрічався з Асканіо Собреро - італійським

хіміком, який відкрив нітрогліцерин, працював у лабораторіях. У США Нобель знайомиться з Джоном Еріксоном, який побудував перший лінкор в Америці. Саме Еріксон прилучає Альфреда до винахідництва. Закордонна поїздка зайняла близько двох років. Знайомства сприяли посиленню інтересу до дослідницької діяльності та винахідництва.

Повернувшись до Росії, Альфред Нобель зайнявся веденням справ сімейних фабрик, які виконували військові замовлення для російської армії. Подальшому процвітання компанії Нобеля сприяло те, що почалася в 1853 році почалась Кримська війна. У 1859 році цим став займатися другий син Еммануїла Нобеля - Людвіг Еммануель Нобель (1831-1888). Альфред, змушений повернутися до Швеції з батьком після банкрутства сімейної справи, присвятив себе вивченню вибухових речовин, особливо безпечного виробництва та використання нітрогліцерину, відкритого в 1846 році Асканіо Соберо.

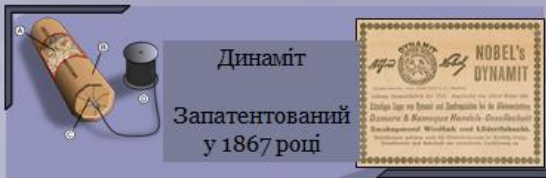
ВИНАХОДИ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

Здобувши освіту, Альфред пішов стопами батька. Він став видатним хіміком, інженером та підприємцем. Серед винаходів Альфреда Нобеля є багато побутових приладів – паровий котел, газовий пальник, холодильний апарат. Нобель отримав 355 патентів у різних галузях — медицина, металургія, хімія, біологія.

Проте найвідомішим і найвпливовішим став динаміт (грец. «сила»), який він запатентував у 1867 році. Цей винахід приніс йому не лише величезні статки, але й глибокі душевні переживання.

Винаходи Альфреда Нобеля

Нобель отримав **355 патентів** у різних галузях — медицина, металургія, хімія, біологія.

У 1887 році Нобель представляє громадськості більш удосконалену вибухову речовину - бездимний порох балістит, також на основі нітрогліцерину, змішаного з нітроцелюлозою та камforoю.

Працюючи на сімейному нафтовидобувному підприємстві, в 1876 Альфред Нобель придумав, як можна безперервно транспортувати рідини. Нафтопровід допоміг здешевити виробництво сім разів.

ЦІКАВЕ ПРО АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

Протягом усього життя Альфред Нобель постійно вдосконалював свої знання, самостійно вивчав хімію, фізику, філософію, історію, літературу. Вільно володів п'ятьма іноземними мовами: англійською, російською, італійською, французькою та німецькою.

Цікаве про Альфреда Нобеля

- Альфред Нобель був закритою для спілкування людиною.
- Його перу належать романи, п'єси, вірші, які він ніколи не публікував. Він негативно ставився до паління, алкоголю і азартних ігор.
- Альфред Нобель дуже любив читати.
- Був доктором філософії.
- Альфред Нобель називав себе пацифістом і був налаштований проти військових дій.
- У Альфреда була величезна бібліотека, в якій були праці видатних авторів.
- Він ніколи не був одружений, не мав дітей.

- Альфред Нобель був закритою для спілкування з широким загалом людиною, він не залишив спогадів і щоденників. Зокрема, у віці 18 років він написав чудовою англійською мовою першу версію автобіографічної поеми з 425 рядків «You say I am a riddle» («Ви говорите, що я загадка?»)

- Його перу належать романи, п'єси, вірші, які він ніколи не публікував. Виключенням була лише трагедія у прозі «Німезіда» про Беатріс Ченсі, яку Нобель дописав вже будучи при смерті.

- Він негативно ставився до паління, алкоголю і азартних ігор.

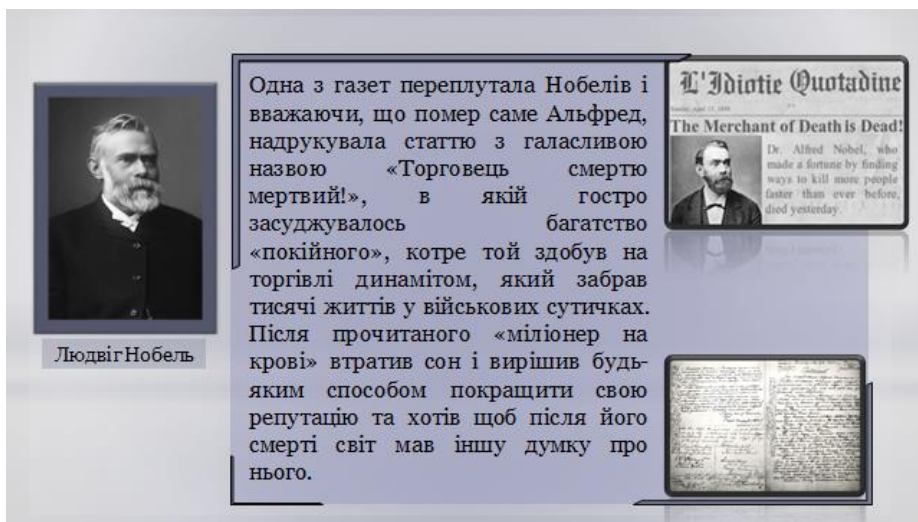
- Альфред Нобель дуже любив читати. З великим захопленням поглинав твори Мопассана, Бальзака, Гюго.

- Був доктором філософії

- Альфред Нобель називав себе пацифістом і був налаштований проти військових дій.

- У Альфреда була величезна бібліотека, в якій були праці Герберта Спенсера, Вольтера, Шекспіра та інших видатних авторів.
- Особисте життя Альфреда Нобеля не склалося. Він ніколи не був одружений, не мав дітей.

«ТИМ, ХТО ПРИНІС НАЙБІЛЬШУ КОРИСТЬ ЛЮДСТВУ ...» ІСТОРІЯ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

Одна з газет переплутала Нобелів і вважаючи, що помер саме Альфред, надрукувала статтю з галасливою назвою «Торговець смертю мертвий!», в якій гостро засуджувалось багатство «покійного», котре той здобув на торгівлі динамітом, який забрав тисячі життів у військових сутичках. Після прочитаного «мільонер на крові» втратив сон і вирішив будь-яким способом покращити свою репутацію та хотів щоб після його смерті світ мав іншу думку про нього.

L'Idiotie Quotadine
 The Merchant of Death is Dead!
 Dr. Alfred Nobel, who made a fortune by finding ways to kill more people faster than ever before, died yesterday.

Людвіг Нобель

Перший заповіт Нобеля - направити кошти від своїх патентів на будівництво крематоріїв у великих містах, чим, на його думку, мав займатися стокгольмський Каролінський інститут. Однак 1886 року Папа Римський визнав кремацію неналежною формою поховання.

Але започаткування премії, що носить його ім'я, сталося через трагічний випадок. Від тяжкої хвороби помер його брат – Людвіг. Одна з газет переплутала Нобелів і вважаючи, що помер саме Альфред, надрукувала статтю з

галасливою назвою «Торговець смертю мертвий!», в якій гостро засуджувалось багатство «покійного», котре той здобув на торгівлі динамітом, який забрав тисячі життів у військових сутичках. Після прочитаного «мільонер на крові» втратив сон і вирішив будь-яким способом покращити свою репутацію та хотів щоб після його смерті світ мав іншу думку про нього.

27 листопада 1895 року Альфред підписав новий заповіт, згідно з яким усе своє майно — 31,5 млн шведських крон — передав на фінансування міжнародної премії.

Витяг з його заповіту:

“Все моє рухоме і нерухоме майно має бути обернене моїми повіреними в ліквідні цінності, а зібраний у такий спосіб капітал поміщений у надійний банк. Доходи від вкладень повинні належати фонду, який буде щорічно розподіляти їх у вигляді премій тим, хто протягом попереднього року приніс найбільшу користь людству ...

Зазначені відсотки необхідно розділити на п'ять рівних частин, які призначаються: одна частина — тому, хто зробить найбільш важливе відкриття або винахід в галузі фізики, інша — тому, хто зробить найбільш важливе відкриття або вдосконалення в галузі хімії, третя — тому, хто зробить найбільш важливе відкриття в області фізіології або медицини, четверта — тому, хто створить найбільш видатний літературний твір ідеалістичного спрямування; п'ята — тому, хто вніс найбільш істотний внесок у згуртування націй, знищення рабства або зниження чисельності наявних армій і сприяння проведенню мирних конгресів ...

Моє особливе бажання полягає в тому, щоб при присудженні премій не бралася до уваги національність кандидатів ...”

На той час він був дуже заможним, володів приблизно сотнею заводів у 20 країнах. Альфред не мав дружини та дітей, тому вирішив, що кошти, які він заробив, мають врешті приносити добро та висвітлювати його ім'я після смерті лише з позитивної сторони.

Ним у 1895 р. був складений заповіт, в якому заповідалось 94% його статку на утворення щорічної премії, яка б відзначала вчених, котрі протягом року принесли найбільшу користь людству. Кошти не витрачались, а слугували накопичувачами відсотків, котрі вже в свою чергу мали ділитися на п'ять рівних частин та розподілятися між переможцями в галузях:

Хімії, фізіології та медицини, фізики, літератури та окремою номінацією – людей, чий вклад був найбільш вагомим в збереженні миру на Землі (так він напевно підкреслював своє ставлення до війни).

У 1968 р. Банк Швеції запропонував доповнити премію ще однією галуззю – економікою та виділив на це кошти.

Так і була заснована Нобелівська премія.

Церемонія нагородження проходить щорічно 10 грудня в день роковин смерті Нобеля, а розмір грошових виплат сягає від 1 до 1,5 млн.

Цікавим є факт, що премію не отримують учені-математики так як існує легенда, що наречена Нобеля втекла перед весіллям і вийшла заміж саме за математика. Альфред Нобель не включив цю науку до номінантів.

ПРОЦЕДУРА ВИЗНАЧЕННЯ ЛАУРЕАТІВ

Нобель помер у 1896 року у віці 63 роки, після чого парламент Швеції та парламент Норвегії (Швеція і Норвегія тоді утворювали міждержавний союз) протягом чотирьох років (до 1900 року) узгоджували конкретні умови нагородження.

Процедура визначення лауреатів

Згідно з інструкціями Нобеля, відповідальним за присудження премії миру став **Норвезький Нобелівський комітет**.

- Каролінський інститут став відповідальним за присудження премії в галузі фізіології або медицини;
- Шведська академія отримала право присуджувати премію з літератури;
- Шведська королівська академія наук стала відповідальною за присудження премій з фізики та хімії;
- Норвезький Нобелівський комітет відповідає за присудження Нобелівської премії миру.

Списки номінованих на Нобелівську премію не можна переглянути — їх зберігають у таємниці 50 років!

Згідно з інструкціями Нобеля, відповідальним за присудження премії миру став **Норвезький Нобелівський комітет**.

- Каролінський інститут став відповідальним за присудження премії в галузі фізіології або медицини;
- Шведська академія отримала право присуджувати премію з літератури;
- Шведська королівська академія наук стала відповідальною за присудження премій з фізики та хімії.
- Норвезький Нобелівський комітет відповідає за присудження Нобелівської премії миру

Якщо гідних кандидатів на премію в якійсь з областей немає, її просто не присуджують. Так п'ять разів відбувалося з премією з медицини, чотири рази з премією з фізики та найбільше – з премією Миру.

Процес відбору лауреатів Нобелівської премії проходить заздалегідь, у ньому беруть участь близько 300 профільних фахівців вищої категорії, вчених, організацій по всьому світу.

Списки номінованих на Нобелівську премію не можна переглянути — їх зберігають у тасмниці 50 років!

ТРАДИЦІЇ ВРУЧЕННЯ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

Традиції вручення Нобелівської премії

Щороку 10 грудня, у день смерті Альфреда Нобеля, у світі відзначають «День Нобеля». Саме цього дня у двох столицях — Стокгольмі (Швеція) та Осло (Норвегія) — відбуваються урочисті церемонії вручення Нобелівських премій. У Стокгольмі нагороджують лауреатів у галузях фізики, хімії, медицини, літератури та економіки, а в Осло вручають Нобелівську премію миру.

Кожен лауреат отримує з рук монарха золоту медаль із зображенням засновника премії Альфреда Нобеля і диплом.

Щорічно 10 грудня в день смерті Альфреда Нобеля (день Нобеля) нагородження проходить в столицях Швеції та Норвегії. у Стокгольмі (Швеція) і Осло відбувається церемонія вручення Нобелівських премій.

Кожен лауреат отримує з рук монарха золоту медаль із зображенням засновника премії Альфреда Нобеля і диплом. Грошова частина премії переказується нагородженим згідно з їхніми побажаннями. Напередодні лавреати читають нобелівські лекції. Після церемонії нагородження - Нобелівський банкет у Стокгольмській ратуші і концерт.

ПЕРШІ ЛАУРЕАТИ 1901 рік

Перші лауреати 1901 р.

Перша церемонія вручення Нобелівських премій відбулася 10 грудня 1901.

Лауреати:

- Вільгельм Рентген — з фізики
- Якоб Вант-Гофф — з хімії
- Еміль Берінг — з медицини.
- Сюллі-Прюдом – література
- Жан Анрі Дюнан; Фредерик Пассі - миру

Вільгельм Рентген

Якоб Вант-Гофф

Еміль Берінг

Сюллі-Прюдом

Жан Анрі Дюнан

Фредерик Пассі

Перша церемонія вручення Нобелівських премій відбулася 10 грудня 1901. **Лауреати:**

- Вільгельм Рентген — з фізики
- Якоб Вант-Гофф — з хімії
- Еміль Берінг — з медицини.
- Сюллі-Прюдом – література
- Жан Анрі Дюнан; Фредерик Пассі - миру

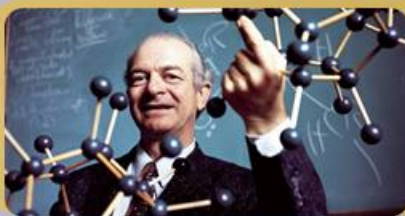
Ім'я Рентгена відоме всім, Вант-Гоффа, можливо, згадають ті, хто уважно читав шкільні підручники, а Берінга не знає ніхто, але винайденою ним протидифтерійною сироваткою користується весь світ. Жан Анрі Дюнан; Фредерик Пассі – організатори Червоного Хреста

РЕКОРДСМЕНИ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

Серед тисяч лауреатів є ті, чий імена увійшли в історію завдяки унікальним досягненням.

Рекордсмени Нобелівської премії Двічі лауреати

Марія Склодовська-Кюрі — польсько-французька науковиця. Перша та єдина жінка, яка двічі отримала Нобелівську премію в наукових галузях: фізиці (1903)-(дослідження радіації) та хімії (1911) – (відкриття радія і полонія)

Лайнус Полінг — єдина людина, що отримала дві премії в індивідуальному заліку без співавторів: з хімії (1954) та Премію миру (1962).

Джон Бардін — двічі отримувач премії з фізики: у 1956 році за винахід транзистора та у 1972 році за теорію надпровідності.

Фредерік Сенгер (Велика Британія) - дворазовий лауреат з хімії: за визначення структури інсуліну (1958) та метод встановлення нуклеотидних послідовностей ДНК (1980).

Двічі лауреати:

Марія Склодовська-Кюрі — польська та французька науковиця, викладачка університету, громадська діячка.

Перша жінка, яка стала лауреаткою Нобелівської премії, та єдина жінка, яка отримала премію двічі, і єдина людина, нагороджена в двох різних наукових областях. У 1903 році — з фізики (за дослідження радіації), а в 1911 році — з хімії (за відкриття полонію і радію).

Лайнус Полінг: Єдина людина, що отримала дві премії в індивідуальному заліку без співавторів: з хімії (1954) та Премію миру (1962).

Джон Бардін: Двічі отримувач премії з фізики: у 1956 році за винахід транзистора та у 1972 році за теорію надпровідності.

Фредерік Сенгер: Двічі лауреат з хімії: у 1958 році за встановлення структури інсуліну та у 1980 році за метод визначення нуклеотидних послідовностей ДНК.

Наймолодший лауреат

Малала Юсуфзай з Пакистану, яка отримала Премію миру у 2014 році у віці 17 років за боротьбу за право дівчат на освіту.

Найстарший лауреат

Джон Б. Гуденаф зі США, який отримав премію з хімії у 2019 році у віці 97 років за внесок у розробку літій-іонних акумуляторів.

Наймолодший лауреат: Малала Юсуфзай з Пакистану, яка отримала Премію миру у 2014 році у віці 17 років за боротьбу за право дівчат на освіту.

Найстарший лауреат: Джон Б. Гуденаф зі США, який отримав премію з хімії у 2019 році у віці 97 років за внесок у розробку літій-іонних акумуляторів.

"Нобелівська династія"

Сім'я Кюрі: Марія Кюрі, її чоловік П'єр Кюрі та їхня донька Ірен Жоліо-Кюрі з чоловіком Фредеріком Жоліо-Кюрі стали лауреатами Нобелівської премії. У підсумку ця родина має п'ять Нобелівських нагород у трьох поколіннях, що робить її унікальною в історії науки.

Марія Кюрі та П'єр Кюрі

Ірен та Фредерік Жоліо-Кюрі

Єдина "Нобелівська династія": Сім'я Кюрі. Марія Кюрі, її чоловік П'єр Кюрі та їхня донька Ірен Жоліо-Кюрі з чоловіком Фредеріком Жоліо-Кюрі стали лауреатами Нобелівської премії.

Марія Склодовська-Кюрі — полька за походженням, двічі лауреат Нобелівської премії (1903, фізика — разом з П'єром Кюрі та Антуаном Беккерелем, і 1911, хімія — за відкриття радію та полонію).

П'єр Кюрі — її чоловік, французький фізик, лауреат Нобелівської премії з фізики 1903 року.

Ірен Жоліо-Кюрі — донька Марії та П'єра, лауреат Нобелівської премії з хімії 1935 року (разом із чоловіком).

Фредерік Жоліо-Кюрі — чоловік Ірен, співлауреат премії 1935 року.

У підсумку ця родина має п'ять Нобелівських нагород у трьох поколіннях, що робить її унікальною в історії науки.

НАУКОВИЙ «ОСКАР» : СТАТИСТИКА НАЙПРОЗУМНІШИХ КРАЇН

Місце	Країна	Кількість лауреатів	Причини успіху
1	США	400+	Великі інвестиції в науку й освіту, сильні дослідницькі центри, залучення науковців з усього світу
2	Велика Британія	~130	Наукові традиції, престижні університети (Кембридж, Оксфорд)
3	Німеччина	~110	Видатні відкриття поч. 20 ст., генії (Ейнштейн, Планк)
4	Франція	~70	Внесок у літературу, фізику, медицину
5	Швеція	~30	Високий рівень освіти, підтримка науки

Розподіл Нобелівських премій за країнами відображає історію наукових відкриттів і домінування певних держав у світовій науці.

1. **США** лідирують з величезним відривом, маючи понад 400 лауреатів. Це пояснюється значними інвестиціями в науку й освіту, потужною інфраструктурою дослідницьких центрів і університетів, а також залученням талановитих вчених з усього світу.

2. **Велика Британія** посідає друге місце з приблизно 130 лауреатами. Завдяки багатим науковим традиціям і всесвітньо відомим університетам, таким як Кембридж та Оксфорд, країна постійно виховує видатних вчених.

3. **Німеччина** має близько 110 лауреатів. Ця країна відома своїми досягненнями на початку 20 століття і є батьківщиною таких геніїв, як Альберт Ейнштейн і Макс Планк.

4. **Франція** з приблизно 70 лауреатами славиться своїми внесками в літературу, фізику та медицину, продовжуючи довгу історію інтелектуальних відкриттів.

5. **Швеція**, незважаючи на відносно невелику кількість населення, має близько 30 лауреатів, що свідчить про високий рівень освітньої системи та підтримки наукових досліджень.

Хоча ці цифри можуть змінюватися щороку, загальна картина залишається стабільною. Вона демонструє, що успіх у науці та отриманні Нобелівських премій залежить від багатьох факторів, зокрема від рівня розвитку науки, фінансування, політичної стабільності та сприятливого середовища для досліджень.

НАЙВИДАТНІШІ ВІДКРИТТЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Нобелівська премія присуджується за відкриття, які мали колосальний вплив на життя людства. Ось кілька прикладів найвидатніших досягнень, що змінили світ.

- **Медицина: Відкриття пеніциліну**

У 1945 році **Александр Флемінг**, **Ернст Чейн** та **Говард Флорі** отримали Нобелівську премію з фізіології або медицини за відкриття та виробництво пеніциліну. Цей антибіотик став першим у своєму роді, що дозволив ефективно боротися з бактеріальними інфекціями, такими як пневмонія, сифіліс та туберкульоз. До появи пеніциліну навіть незначні рани могли стати смертельними. Відкриття антибіотиків врятувало мільйони життів і докорінно змінило медицину.

Найвидатніші відкриття для розвитку людства

Медицина

У 1945 році Александр Флемінг, Ернст Чейн та Говард Флорі отримали Нобелівську премію з фізіології (медицина) за відкриття та виробництво пеніциліну. Цей антибіотик став першим у своєму роді, що дозволив ефективно боротися з бактеріальними інфекціями.

Александр Флемінг

Ернст Чейн

Говард Флорі

- **Фізика: Рентгенівські промені**

Перша в історії Нобелівська премія з фізики у 1901 році була присуджена **Вільгельму Конраду Рентгену** за відкриття рентгенівських променів. Цей винахід дав змогу лікарям "бачити" всередині людського тіла без хірургічного втручання. Рентгенівські промені стали незамінним інструментом для діагностики переломів кісток, пухлин та інших захворювань, що поклало початок сучасній медичній візуалізації.

Фізика

1901 — Вільгельм Конрад Рентген — рентгенівські промені для медичної діагностики.

Джеффри Еверест Гінтон — англо-канадський психолог і інформатиклідер у сфері штучного інтелекту.

1947 — Вільям Шоклі, Джон Бардін та Волтер Браттейн — перший біполярний транзистор.

- Американські фізиків – **Вільям Шоклі, Джон Бардін та Волтер Браттейн**. У 1947 році вони створили перший біполярний транзистор, який став вирішальним кроком на шляху до створення персонального комп'ютера.
- **Джеффри Еверест Гінтон** — англо-канадський когнітивний психолог і інформатик, найбільш відомий своєю роботою над штучними нейронними мережами, якого ще часто називають одним із «хрещених батьків штучного інтелекту».

• Хімія: Винахід літій-іонних батарей

Нобелівську премію з хімії 2019 року отримали **Джон Б. Гуденаф, Стенлі Вітінгем та Акіра Йосіно** за розробку літій-іонних батарей. Ці компактні, потужні та перезаряджувані акумулятори стали основою для сучасної електронної революції. Завдяки їм ми маємо мобільні телефони, ноутбуки, електромобілі та безліч інших пристроїв, що живлять наш повсякденний світ.

Хімія

Нобелівську премію з хімії 2019 року отримали Джон Б. Гуденаф, Стенлі Вітінгем та Акіра Йосіно за розробку літій-іонних батарей. Ці компактні, потужні та перезаряджувані акумулятори стали основою для сучасної електронної революції.

Джон Б. Гуденаф

Стенлі Вітінгем

Акіра Йосіно

- Література: Літературні шедеври, що формують свідомість.

Нобелівська премія з літератури вшановує письменників, чиї твори мають глибокий гуманістичний вплив. За час свого існування премію присуджували 116 разів, а її лауреатами стали 120 осіб: 103 - чоловік і 17 – жінки. Наймолодшим лауреатом Нобелівської премії з літератури є англійський поет і прозаїк **Редьярд Кіплінг**, який здобув премію 1907 у віці 42 років.

Серед лауреатів є такі відомі автори, як **Альбер Камю**, **Ернест Гемінгвей**, **Габріель Гарсія Маркес**, **Генрик Сенкевич**, **Ромен Роллан**, **Анатоль Франс**, **Бернард Шоу**, **Томас Манн**, **Джон Голсуорсі**, Їхні книги змушують задуматися про сенс життя, свободу, людські стосунки та місце людини у світі, збагачуючи свідомість поколінь.

Іван Бунін, російський письменник отримав премію як французький письменник.

У 1953 р. премію отримав **Вінстон Черчилль**, який написав шеститомну працю про Другу світову війну.

Двічі лауреати відмовлялися від присуджених їм премій. **Борис Пастернак** — лауреат 1958 року — відмовився від премії через тиск радянської влади, диплом та медаль лауреата премії були вручені його сину у 1989 році. У 1964 року відмовився Жан-Поль Сартр.

Еріх Марія Ремарк не став нобелівським лауреатом, хоча був двічі номінований на Нобелівську премію з літератури у 1929 та 1931 роках, але Нобелівський комітет відхилив його кандидатуру під тиском німецьких політичних сил, які вважали його романи антипатріотичними.

Література

Нобелівська премія з літератури вшановує письменників, чії твори мають глибокий гуманістичний вплив. Серед лауреатів є такі відомі автори, як **Альбер Камю**, **Ернест Гемінгвей**, **Габріель Гарсія Маркес**. Їхні книги змушують задуматися про сенс життя, свободу, людські стосунки та місце людини у світі, збагачуючи свідомість поколінь.

Альбер Камю

Ернест Гемінгвей

Габріель Гарсія Маркес

Премія миру. Боротьба за права та мир

Премія миру відзначає тих, хто присвятив своє життя боротьбі за мир і справедливість. Серед лауреатів — **Мартін Лютер Кінг-молодший** (за боротьбу проти расової сегрегації), **Мати Тереза** (за допомогу найбіднішим) та **Нельсон Мандела** (за припинення апартеїду в Південній Африці). Їхня діяльність є прикладом того, як одна людина може змінити світ на краще.

Премія миру. Боротьба за права та мир

Премія миру відзначає тих, хто присвятив своє життя боротьбі за мир і справедливість. Серед лауреатів — **Мартін Лютер Кінг-молодший** (за боротьбу проти расової сегрегації), **Мати Тереза** (за допомогу найбіднішим) та **Нельсон Мандела** (за припинення апартеїду в Південній Африці). Їхня діяльність є прикладом того, як одна людина може змінити світ на краще.

Мартін Лютер Кінг

Мати Тереза

Нельсон Мандела

Нобелівську премію не вручали під час Першої та Другої світових війн (1914–1916, 1918, 1939–1943), а також у деякі інші роки, як-от 1923, 1924, 1928, 1932, 1948, 1955–1956, 1966–1967 та 1972 (для Премії миру), а також у 2018 році (для Премії з літератури) через скандал. В основному це було пов'язано з війнами або відсутністю гідних кандидатів.

НОБЕЛІВСЬКА ПРЕМІЯ

І ЛАУРЕАТИ З УКРАЇНИ

Народжені в Україні : лауреати з українським корінням

Питання про українських лауреатів Нобелівської премії має свою специфіку, оскільки офіційно премія присуджується за громадянством на момент нагородження. Однак, існує низка видатних особистостей, які народилися або мали тісні зв'язки з Україною, і їхній внесок у світову науку та культуру визнано Нобелівським комітетом.

Нобелівська премія і лауреати з України

 Ілля Мечников — українсько-французький вчений, один із засновників імунології та мікробіології, лауреат Нобелівської премії з фізіології або медицини (1908), народжений на Харківщині.

Зельман Ваксман — американський вчений родом з Вінницької області, лауреат Нобелівської премії з фізіології або медицини (1952) за відкриття першого антибіотика, проти туберкульозу.

 Маррі Гелл-Ман — американський фізик-теоретик єврейського походження, син вихідців з України, лауреат Нобелівської премії з фізики 1969 року за класифікацію елементарних частинок.

Ілля Мечников (1908, фізіологія або медицина): Один з основоположників імунології та мікробіології. Народився на Харківщині та працював в Одеському університеті, де заснував першу в Україні бактеріологічну станцію. Премію отримав як французький вчений.

Зельман Ваксман (1952, фізіологія або медицина): Уродженець Вінницької області, американський вчений, який отримав премію за відкриття стрептоміцину —

першого антибіотику, ефективного проти туберкульозу.

Маррі Гелл-Ман (1929-2019) — американський фізик-теоретик єврейського походження. Син вихідців з України: мати — з с. Базальтове Рівненської області, батько — з Чернівців. Лауреат 1969 року «за відкриття системи класифікації елементарних частинок».

Ісидор Рабі — американський фізик родом з Лемківщини (місто Риманів, нині Польща), лауреат Нобелівської премії з фізики (1944) за резонансний метод вимірювання магнітних властивостей атомних ядер.

Йосеф Шмуель Агнон — єврейський письменник родом з Бучача (Тернопільська область), лауреат Нобелівської премії з літератури (1966), у творах якого значне місце займає Галичина.

Саймон Кузнець — економіст, випускник Харківського університету, лауреат 1971 року за емпіричне обґрунтування економічного зростання.

Ісидор Рабі (1898—1988) — американський вчений-фізик, що народився на Лемківщині, у місті Риманів-Львівщина (тепер — Польща). Одержав Нобелівську премію 1944 року «за резонансний метод вимірювання магнітних властивостей атомних ядер».

Йосеф Шмуель Агнон (1966, література): Видатний єврейський письменник, лауреат премії з літератури. Народився в місті Бучач (Тернопільська область) і значна частина його творчості пов'язана з Галичиною.

Саймон Кузнець (1971, економіка): Народився в Білорусі, але навчався в Харківському університеті. Лауреат премії за емпірично обґрунтоване тлумачення

економічного зростання.

Роалд Гоффман — народився в Золочеві (Львівська область). Захистив докторську дисертацію в Гарвардському університеті та отримав премію за розробку теорії перебігу хімічних реакцій. Саме йому належать слова *«Україно, обітована земле мого серця!»*

Георгій Харпак (Шарпак) — народився в місті Дубровиця, що на Рівненщині. Французький фізик, нагороджений за винахід детекторних камер.

Світлана Алексієвич — народилася в Івано-Франківську (Станіславів). Лауреатка 2015 року за багатоголосі твори про війну та страждання.

Роалд Гоффман (1981, хімія): Народився в Золочеві (Львівська область). Захистив докторську дисертацію в Гарвардському університеті та отримав премію за розробку теорії перебігу хімічних реакцій. Саме йому належать слова *«Україно, обітована земле мого серця!»*

Георгій Харпак (Шарпак)(1992, фізика): Народився в місті Дубровиця, що на Рівненщині. Французький фізик, нагороджений за винахід детекторних камер.

Світлана Алексієвич (2015, література). Народилася в Івано-Франківську (Станіславів) - білоруська російськомовна письменниця та публіцистка українського походження. Премія за її багатоголосу творчість — пам'ятник страждання і мужності у наш час (*«Цинкові хлопчики»*) - документальна книга присвячена Афганській війні; *«У війни не жіноче обличчя»* - збірка історій жінок, які пройшли війну.

Центр громадянських свобод (ЦГС) — українська правозахисна організація, заснована у 2007 році.

Історичним моментом стало присудження **Нобелівської премії миру у 2022 році**. Її отримала українська правозахисна організація «Центр громадянських свобод». Голова організації - **Матвійчук Олександра**. Нагорода була вручена за захист прав людини в Україні та за документування військових злочинів. Перша Нобелівська премія для української організації.

Центр громадянських свобод (ЦГС) — українська правозахисна організація, заснована у 2007 році.

Історичним моментом стало присудження Нобелівської премії миру у 2022 році. Її отримала українська правозахисна організація «Центр громадянських свобод». Голова організації - **Матвійчук Олександра**. Нагорода була вручена за захист прав людини в Україні та за документування військових злочинів. Це перша в історії Нобелівська премія, офіційно присуджена організації з України. Місія Центру громадянських свобод — працювати для становлення системи захисту прав людини, демократії та солідарності в Україні та регіоні ОБСЄ задля утвердження людської гідності

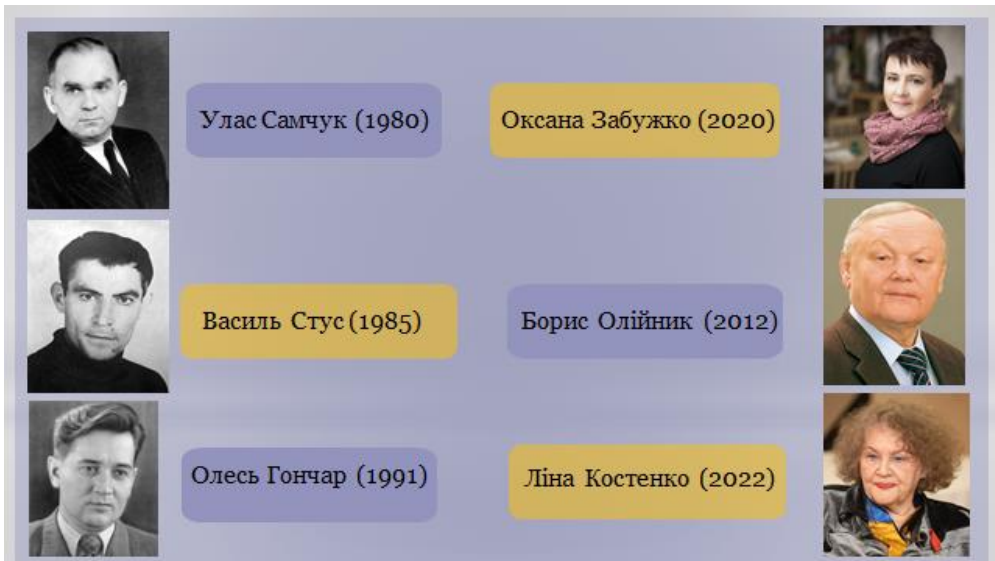
Низка науковців, які одержали Нобелівську премію, певний час навчалися або працювали в Україні. У Київському університеті навчалися чотири майбутні

номінанти на Нобелівську премію: з літератури М. Алданов та М. Бердяєв.

НОМІНАНТИ НА НОБЕЛІВСЬКУ ПРЕМІЮ З УКРАЇНИ

Номінанти на Нобелівську премію з України
Література

	Іван Франко (1915)	Іван Драч (1967)	
	Іван Багряний (1963)	Ліна Костенко (1967)	
	Павло Тичина (1967)	Микола Бажан (1970)	

З літератури:

Іван Франко(1915 р.), **Іван Багряний** (1963). У 1967 році номінували трьох українських письменників: **Павла Тичину**, **Івана Драча** та **Ліну Костенко**; **Микола Бажан**(1970 Гарвардський університет висував на здобуття премії; Бажан відмовився), **Улас Самчук** (1980), **Василь Стус** (1985), **Олесь Гончар** (1991), **Борис Олійник**(2012), **Оксана Забужко** (2020), **Ліну Костенко** (2022).

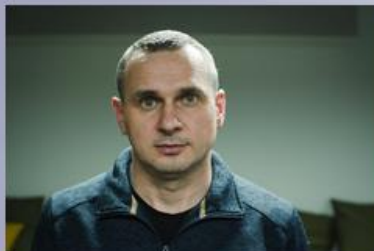
- **Василя Стуса** на здобуття Нобелівської премії з літератури в 1985-му висував Нобелівський лауреат Генріх Белль. Але його звернення до Москви не отримали жодної реакції. Стус на той час перебував в ув'язненні й незабаром помер, так і не дізнавшись, що його висували на здобуття почесної нагороди.

Премія миру

Мустафа Джемільєв тричі (у 2009, 2011 і 2014 р.) висувався на Премію миру, який з 1960-х років вів у Радянському Союзі дисидентську і правозахисну діяльність.

У вересні 2018 року український парламент висунув кандидатуру **Олега Сенцова** за героїчний ненасильницький протест проти окупації Криму, Севастополя і окремих районів Донбасу та готовність пожертвувати своїм життям заради свободи інших.

- Тричі (у 2009, 2011 і 2014 рр) висувався на Премію миру **Мустафа Джемільєв**, який з 1960-х років вів у Радянському Союзі дисидентську і правозахисну діяльність.

Він 15 років відсидів у радянських таборах, борючись за право свого народу повернутися на батьківщину з місць сталінської депортації. Очолюваний Джемільєвим кримськотатарський національний рух досяг цієї мети виключно мирним шляхом.

- У вересні 2018 року, за пропозицією президента Польщі Леха Валенси, український парламент висунув кандидатуру незаконно засудженого і утримуваного в тюрмі українського режисера **Олега Сенцова** за героїчний ненасильницький протест проти окупації Криму, Севастополя і окремих районів Донбасу та готовність пожертвувати своїм життям заради свободи інших.

У минулому основною причиною відсутності українців у нобелівських списках стала одна з умов офіційної участі в змаганні інтелектуалів світу – державність народу, представники якого претендують на високу нагороду, тобто те, чого наша країна була позбавлена протягом багатьох десятиліть, поки утримувалася у складі СРСР.

Не варто забувати і про те, що на висунення лауреатів-українців в області тієї ж літератури, негативно впливав і постійно занесений над ними меч каральних органів тоталітарного режиму. Українська письменниця Оксана Забужко влучно зауважила з цього приводу: "Давайте не забувати, що українських авторів ще недавно, на пам'яті нових поколінь, як тільки їм загрожувала Нобелівська премія, вбивали ті, хто був дуже в цьому незацікавлений, котрі дуже остерігалися, щоб Нобелівська премія, цей найгучніший мікрофон у світі, не потрапив у руки українця, і доля Василя Стуса тут є не єдиною, насправді це велика тема, чому Бажан відмовився від номінації – тому що він хотів ще трохи пожити".

Сьогодні Україна має відроджену незалежність, тож для її громадян відкрилися можливості увійти до кола обраних. Хоча зараз говорити про найближчу перспективу здійснення українських претензій на Нобелівську премію нереально. Відсутність належних умов для наукових досліджень, недостатнє фінансування науки, мізерні зарплати та пенсії, брак зацікавленості в нових дослідженнях і проектах з боку української влади та українського суспільства роблять українських вчених неконкурентоспроможними на світовому «науковому ринку», заважають розвитку сучасної науки в Україні, викликають відтік мізків у високорозвинені країни з

кращими умовами життя і праці. Україна як ніколи потребує нових ідей, нових ініціатив, чималих грошових вкладень саме в інтелектуальну сферу. Є надія, що теперішній стан не стане остаточним вердиктом, адже попри все наші вчені беруть активну участь у міжнародному науковому житті.

Топ-10 найвідоміших цитат Альфреда Нобеля

- Не зичте грошей і планів. Я буду вдячний за дрібку щирої дружби.
- Будь-яка демократія призводить до диктатури покидьків.
- Найжахливіший злочин – війна.
- Чим займаються депутати? Балаканиною та вимаганням хабарів.
- Пекло – ідеальне місце для зберігання зброї.
- У наступних поколіннях буде більше спроможних вдосконалити культуру і світ.

- Недостатньо бути гідним поваги, щоб тебе поважали.
- Найкраще відрода для загиблих, що пан Правосуддя та пані Справедливість – серед них.
- Самоповага без поваги до інших – це як перлина, яка ніколи на побачить Сонця.